

ВІДГУК

офіційного опонента – кандидата філософських наук, доцента кафедри філософії та економічної теорії Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка **Поперечної Галини Антонівни** про дисертацію Свищо Юрія Юрійовича **«Рецепція базових принципів лібералізму в українській філософській думці XIX – початку XX століття»**, представлену на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.05 – історія філософії.

Лібералізм як одна зі світоглядних і політико-економічних концепцій новітньої епохи набирає щораз більшої популярності в сучасній Україні. І це не дивно, з огляду на співзвучність його ідей тим трансформаційним процесам, що відбуваються в українському соціокультурному просторі останніх десятиліть. Стає очевидним, що Україні, з її досвідом Майдану, варто не лише активніше задіяти цю теорію, але й дати їй поштовх до розвитку. В умовах політичної, соціально-економічної і духовної кризи, ускладненої гібридною військовою агресією, звернення до настанови, орієнтованої на особистість, її свободу, рівність і демократію, недоторканність приватної власності, є безперечно актуальним. Дослідження сутності лібералізму та рецепції його базових принципів в українській філософській думці XIX – початку XX століття дає можливість більш повно і виважено розкрити цей феномен, простежити специфіку трансформації його ідей на вітчизняному ґрунті, а також звільнитися від успадкованого з радянських часів негативного ставлення до нього. З іншого боку, аналіз лібералізму розширює межі пошуку відповідей на ряд важливих проблем сьогодення, допомагає у вирішенні питання перспектив українського соціокультурного розвитку.

Представлена до захисту дисертаційна робота є фактично першим в українській філософській думці цілісним дослідженням, що дозволяє

об'єктивно й неупереджено розкрити роль і місце базових принципів лібералізму в українській суспільно-політичній думці XIX – початку XX ст., сприяє відтворенню цілісного і незаангажованого бачення специфіки українського історико-філософського дискурсу цього періоду та окресленню перспектив використання ідей лібералізму в процесі формування нової національної стратегії.

Наукова новизна й теоретичне значення дисертації полягає у тому, що в ній вперше в історії вітчизняної філософії здійснено спробу окреслити ступінь і форми рецепції доктрини лібералізму в українському суспільно-політичному дискурсі XIX – початку XX ст.; завдяки цілісному неупередженому підходу з'ясовано роль і значення ідей лібералізму в процесі формування основних світоглядних орієнтирів суспільної свідомості українців вказаного періоду, встановлено характер проявів лібералізму на українському ґрунті та виявлено причини його маргіналізації. Одержані результати можуть бути використані в процесі історико-філософських і соціально-філософських досліджень, у подальшому вивченні лібералізму, при аналізі широкого спектру явищ сучасного духовно-культурного життя, а також мають практичне застосування в контексті розробки нової національної стратегії сучасної України.

Ознайомлення з текстом дисертації засвідчує, що її автором опрацьована достатньо велика кількість джерел, значна частина яких іноземними мовами.

Перший розділ дисертації присвячено аналізу джерельної бази і теоретико-методологічних засад дослідження. Констатуючи дефіцит праць, присвячених вивченню історії та теорії лібералізму в сучасному українському інтелектуальному дискурсі, автор пояснює ситуативний характер таких досліджень особливостями й колізіями новітнього українського державотворення, традиційним спрямуванням української інтелектуальної думки на національне самовизначення.

Другий розділ дисертаційного дослідження присвячений встановленню соціокультурних та світоглядних підвалин лібералізму, змісту і специфіки

політичних інтенцій теоретиків ліберальної доктрини. Виходячи з базових для лібералізму принципів свободи і рівності, автор аналізує становище людини і її розуміння в греко-римському світі та в епоху Середньовіччя і на цьому ґрунті переконливо спростовує положення про наявність ліберальних принципів у філософському дискурсі цих епох. В ході детального розгляду соціальних і гуманістичних проєктів часів Відродження, дисертантом аргументовано доведено, що економічні трансформації цієї епохи, вимагаючи нового світоглядного підґрунтя, зумовили переосмислення базових принципів християнського віровчення і привели до нового розуміння людини. Це в поєднанні з процесами секуляризації та протестантською ідеологією стало підґрунтям для формування концептів «природного стану людини» та суспільної угоди, які отримали своє теоретичне осмислення в філософії Нового часу. Варто відзначити, що в процесі розгляду еволюції ліберальних ідей в соціально-політичній творчості Т. Гоббса, Дж. Локка, Д. Юма і представників Просвітництва автор вдало використовує метод порівняльного аналізу для виявлення відмінностей між базовими ліберальними і просвітницькими цінностями та переконливо спростовує вплив філософії Ж.-Ж. Руссо на розвиток ліберальної доктрини. В цьому контексті заслуговує схвалення ґрунтовне пояснення ним таких категорій, як «індивідуалізм», «рівність», «справедливість», «позитивна і негативна свобода» і ін..

В процесі розгляду передумов становлення лібералізму в Російській імперії, Юрій Юрійович зосереджує увагу на колізіях його розвитку в другій половині XVIII – першій половині XIX століть та на специфіці української ліберальної думки цього періоду. В цьому контексті він демонструє ситуативний і поверховий характер реформ Катерини II, їх неоднакове значення як для різних соціальних верств, так і для російського й українського соціуму. Відсутність принципів лібералізму в творчості кирило-мефодіївців і причини переваги інтересу українських інтелектуалів до національно-культурної ідентичності над інтересом до ідей лібералізму,

автор з'ясовує в контексті характеристики української ментальності, специфіки соціокультурного буття українського народу та співвіднесення їх з істотними ознаками лібералізму. На цій підставі він аргументовано доводить, що інтелектуальний дискурс першої половини XIX ст., концентруючись на питанні національного характеру, не зумів актуалізувати центральної в лібералізмі проблеми окремої особистості, що зрештою, породило і досі не подолану суперечність між націоналізмом та лібералізмом. В силу історичних обставин в українській політичній думці ліберальна ідея була завжди підпорядкована соціальній та національній ідеям.

Четвертий розділ «Концептуальні підвалини української ліберальної думки XIX – поч. XX століття» Юрій Юрійович розпочинає з дослідження умов і чинників актуалізації принципу федералізму в українській суспільно-політичній думці цього періоду та доводить, що принцип федералізму у творчості М. Драгоманова став закономірним результатом притаманних його філософії ліберальних орієнтацій. Простежуючи розвиток ідей лібералізму в тогочасних дворянських зібраннях та діяльності земств, він ґрунтовно розкриває особливості інституалізації ліберального руху та показує можливості й умови взаємодії лібералізму і націоналізму на вітчизняному ґрунті. В цьому контексті варто відзначити глибокий аналіз економічного лібералізму М. Тугана-Барановського та соціально-філософських вчень М. Ковалевського та Б. Кістяківського.

Детальне ознайомлення зі змістом засвідчує, що дисертація Свищо Юрія Юрійовича є завершеним самостійним дослідженням. Її автор демонструє глибоке знання сучасної методики історико-філософських та соціально-політичних досліджень, вміння самостійно і творчо аналізувати наукові проблеми, здійснювати філософську інтерпретацію, робити обґрунтовані висновки і рекомендації.

Зміст дисертації відповідає поставленим меті та завданням. Структура дисертації є логічною виправданою і дозволяє з достатньою повнотою розкрити обрану тему. Теоретичні висновки і положення, обґрунтовані в

дисертації, відзначаються доказовістю, логічною завершеністю, свідчать про наукову новизну роботи та сприяють більш глибокому висвітленню лібералізму, його ролі і місця в українській філософській думці XIX – початку XX століття. Все це підтверджує як теоретичне, так і практичне значення роботи. Порівняльний аналіз дисертації і автореферату засвідчує ідентичність змісту автореферату й основних положень дисертації.

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Свищо Ю.Ю. в цілому, вважаємо за необхідне зробити деякі побажання та зауваження.

1. З огляду на стан дослідження проблеми в українській історико-філософській думці, цілком виправданим є виділення в окремий розділ розгляд соціокультурних та світоглядних підвалин європейського лібералізму. Однак, цей розділ є занадто об'ємним в порівнянні з іншими розділами дослідження, а його деякі частини потребують узагальнення та ущільнення матеріалу.

2. У дисертації подекуди зустрічаються повторення, іноді спонтанно здійснюється перехід від однієї проблеми до іншої, не завжди достеменно простежується позиція автора.

3. В контексті розгляду передумов становлення лібералізму в Російській імперії автор значну увагу приділяє законодавчим реформам Катерини II, але практично нічого не згадує про реформи Олександра I та закордонні походи російської армії в 1812-1815 р.р., які, в результаті ознайомлення з західноєвропейським досвідом, стали причиною пошвавлення дворянського руху і зростання інтересу дворян до народного життя. Не йдеться також і про вплив ідей романтизму, який у слов'янських народів і, зокрема в українців, асоціювався з національним пробудженням та потребою самостійності, що і знайшло своє вираження в ідеології Кирило-Мефодіївського братства. Чи не став романтизм як світоглядна основа українських мислителів серйозною перешкодою для поширення ліберальних ідей?

4. Одним із завдань дослідження є завдання визначити можливості і умови взаємодії ліберальної та націоналістичної доктрин з огляду на

протилежність їх базових принципів. Варто зазначити, що автор успішно справився з цим завданням. Проте, на сучасному етапі маємо кардинальні зміни як в свідомості окремої людини, так і в теоретичному осмисленні способів національного буття. Чим пояснити низький рівень інтересу до ідей лібералізму в сучасному українському суспільстві і які умови імплементації його базових цінностей?

Наведені вище зауваження не є настільки суттєвими, щоб вплинути на позитивні результати дослідження і його високу загальну оцінку. Дослідження Свищо Юрія Юрійовича є самостійною розвідкою і цілком відповідає спеціальності 09.00.05 - історія філософії, за якою воно подане до захисту. Дисертація Свищо Ю.Ю. повністю відповідає вимогам п. 11, 12, 13 "Порядку присудження наукових ступенів (зі змінами)", затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24. 07. 2013 р. № 567, які висуваються до кандидатських дисертацій. З нашого погляду, дисертація Свищо Юрія Юрійовича «Рецепція базових принципів лібералізму в українській філософській думці XIX – початку XX століття» є самостійним завершеним науковим дослідженням, а його автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філософських наук зі спеціальності 09.00.05 – історія філософії.

Доцент кафедри філософії

та економічної теорії

Тернопільського національного

педагогічного університету

ім. В. Гнатюка



кандидат філософських наук,

доцент

Поперечна Г.А.

